

Författare: Axel Carleson

F11 UNDER BEREDSKAPSÅREN

Krigsåren under andra världskriget innebar höjd beredskap för flygvapnet och landets flygspaning fick bära den tyngsta bördan. Men landet befann sig vid krigsutbrottet, vad gällde försvaret, i ett prekärt läge. Och flygvapnet var PAG inget undantag. I Sverige drog man dock snabbt lärdom av händelserna ute i världen och vårt flygvapen började sin raska marsch för att slutligen bli vår budgetmässigt sett största försvarsgren. Här nedan redovisas fjärrspaningens/F11:as tilldelade uppgifter, baseringar mm i kortfattad form.

Sedan december 1940 börjar F3 Malmen att tilldelas spaningsplanet S16 Caproni Ca 313, som senare överfördes till nyuppsatta F11.

- Den 19 december 1940 beslutas i riksdagen om en fjärrspaningsflottilj vid Nyköping.

Uppsättningen av F11 börjar fr o m den 1 juli 1941. Som ett provisorium får F11 först överta 4:e divisionen på F13 med dess för fotospaning mm modifierade B3:or (Junkers Ju 86). I december 1941 erhåller F11 de tre första Caproni-planen och har först i april 1943 fullt antal, 76 st, S16.

- Den 1 september 1941 finner regeringen utrikesläget lugnare och anbefaller återgång till lättad beredskap, innebärande att varje flottildepå skulle ha en division i 24 timmars beredskap. Den nyuppsatta F11 hade då ca 12 fjärrspaningsflyplan av typen S16 och B3 baserade på Nyköping-Skavsta.

- Den 14 januari 1942 anbefalldes skärpning av beredskapsläget. Ur F11 skulle en reducerad fjärrspaningsgrupp om två B3:or stå beredda för ombasering till F9 depå (Säve, Göteborg), för att därifrån - i samband med övriga åtgärder till neutralitetsförsvar i väst - utföra spaning utanför Göteborg.

- Redan påföljande dag, den 15 januari 1942, kommer mer detaljerade direktiv från ÖB: Den nämnda fjärrspaningsgruppen (1:a gruppen ur F11) skulle - fortfarande med basering på Skavsta - stå beredd för att på senare order förflyttas sydvästut. Den skulle förstärka den flygspaning, som då redan pågick utanför Göteborg med två flygplan S5 (Heinkel He 5). Dessa låg baserade på Nösjön vid Hindås och underställda västra marindistriktschefen.

- I februari 1942 måste F11 beredskapsstyrka bli lägre än bestämt i planerna. Flertalet av flottiljens S16-plan stod till följd av sina många uppdagade fel på verkstad för förstärknings- och ombyggnadsarbeten.

- Den 17 april 1942 kom order från högkvarteret, som med hänsyn till kvarstående riskerna för tyska sidoföretag mot Sverige, anbefalldes att en division från varje flottilj skulle organiseras som skoldivision. På F11 innebar detta att 3:e divisionen ombildades.

- Den 5 juli ger ÖB ut verkställighetsorder om tre förberedda fjärrspaningsgruppers ur F11 (vardera gruppen om fyra st S16 Caproni) färdighållande ösnarastö för kommande spaning på respektive väst-, syd- och ostkusten med 24 timmars verkställd ombasering.

- Flygvapnets indelning och dess basering vid månadsskiftet juli-augusti 1943 var:

Flygledningen..... E1..... samt en tvåmotorig spaningsdivision, 1/F11, baserad på krigsflygfält i Uppland, Dalarna, Värmland och Närke. E2..... samt en tvåmotorig spaningsdivision, 2/F11, baserad på krigsflygfält mm i Västergötland och vid Göteborg. -

Sammanfattningsvis kan man konstatera att kvalitén hos spaningsflyget är höjd första halvåret 1943, men vad gäller fjärrspaningsflygets läge, så är det dock alltfjämt bekymmersamt. Prestanda och driftsäkerhet hos Caproni-planen är mer än svag.

Den 26 juli 1943 utger ÖB order om skärpt flygvapenberedskap innebärande för spaningen att:
- Ett spaningsflygplan på vardera västkusten, i Skåne och i Värmland dagligen skulle stå i 5 minuters startberedskap för spaning från gryningens början till en halv timme före skymningens slut

- I slutet av september 1943 ebbar, den av tyskarnas totala maktövertagande i Danmark vållade, svenska öseptemberkrisen 1943 ut. Beredskapen kunde därför sänkas i oktober och ett relativt lugn inträder i den svenska beredskapen.

- Den ovissa vintern 1943/44 och oron för det allmänna politiska läget och kanske framför allt de strategiska förhållandena i vår närhet gjorde att flygvapnets beredskap måste ändå hållas tämligen hög.

Två fjärrspaningsgrupper ur F11, med fyra spaningsplan S16 var baserade på flottiljdepån Skavsta.

En likartad fjärrspaningsgrupp ur F11 var ombaserad till F7 depå, Såtenäs.

Dessa grupper utgjorde den omedelbara neutralitetsvakten. - Därutöver stridsberett på F2 finns en fjärrspaningsdivision.

Den 26 november 1943 utger flygvapenchefen en ordersammanfattning av gällande beredskapsföreskrifter. För F11:as del kan man utläsa:

- Att fjärrspaningen skulle från gryningens början till två timmar före skymningens slut stå med ett plan startberett på 1/2 timme och med övriga inom 6 timmar, för spaning mot anbefallda områden. - Att på flottiljflygfält och baser för *krigsfall I* (Tyskland) grupperat fjärrspaningsflyg (bl a i Skåne) skulle vara stridsberett inom 72 timmar efter order.

Inkomna underrättelser på förvåren 1944 att Hitler kunde väntas sätta igång ett angrepp på Sverige medförde i slutet av mars 1944 ökad flygspaning över Östersjön och Öresund. - Den 23 mars 1944 ger ÖB nya order till flygspaningen

- Tills vidare övervaka södra Östersjön syd linjen Memel

- Ölands sydspets -Gotlans sydspets (Hoburgen - Fårön - Dagerort (Dagö)). - Allt med minst en flygning per dygn på omväxlande tider och med särskild uppmärksamhet på sjötransporter.

- Från samma tidpunkt medverka i och reglera spaningen i sydvästra Östersjön över det s k Bornholmshattet sydost Skåne.

- CFV beordrar 23 mars 1944 nya utgångspunkter för den strategiska spaningen

- Ett krigsflygfält i nordöstra Skåne för en grupp ur 3/F11 med 4 st S16-plan.

- Visby civila flygfält på Gotland för en grupp ur 1/F11 med 4-6 st S16-plan.

- På samtliga baser berordras en spridd och i möjligaste mån dold uppställning av flygplanen.

Den 31 mars 1944 ger ÖB ut högkvarterensorder om utökad verksamhet vid vårt strategiska spaningsflyg:

- Att i stället för det tidigare anbefallda ett företag/dygn, skulle fr o m 1 april utföras två företag/dygn, i sydöstra Skåne (krigsflygfält) och i Västergötland (Såtenäs).

- Spaningsområdena fastställs till: I öster, Östersjön från Finska vikens mynning till Ålandsförträngningen och i sydost och söder fram till de baltiska och tyska kusterna

- F11-chefen finner att de ökade flygspaningskraven kräver förstärkning av F11-grupperna. CFV tillmötesgår CF11 framställan och några dagar senare kan vardera spaningsgruppen utökas till nära nog flygdivisions styrka.

- Den 6 april 1944 ger CFV F11-chefen tillstånd att ombasera den till visby förlagda gruppen till ett ur spanings- och flygsäkerhetssynpunkt bättre flygfält på nordöstra Gotland (Bunge). - Den fördubblade frekvensen av strategisk flygspaning fortgår under ca 1 1/2 månad och försvarsledningen får tack vare detta kontinuerlig orientering om läget i de avspände viktiga områdena. I slutet av april minskar intensiteten i flygspaningen något över södra Östersjön. -

Kort före den 10 maj 1944 fick ÖB rapporter om ökade tyska sjötransporter i Kattegatt och Skagerack, vilket föranledde ökad flygspaning över dessa vatten

- Den till Såtenäs baserade fjärrspaningsgruppen beordrades att dagligen minst två gånger att avspana området i stort sett öster Oslofjorden
  - Skagen - Aarhus - Stora Bält - Gillelje - Kullen (på svenska sidan
- Den för Sveriges säkerhets skull verskställda fjärrspaningen år 1944 av F11:as förband började nu kräva sina offer i både personal och flygplan:
  - Den 14 maj sköts ett S16-plan ur 1/F11 i brand 10 km sydväst om Wirdau (NV Ventspils) av en tysk Me-109 jaktrote.
  - Den 15 maj på morgonen bryts förbindelsen med ett annat Caproni-plan, som också tillhörde fjärrspaningsgruppen på Gotland. Senare framkom att även detta plan hade blivit nedskjutet av Me-109 jaktflygplan.
  - Den 23 maj på kvällen förlorade 2/F11 med basering Såtenäs ett Caproni-plan på rutinmässig spaning över Kattegatt. Långt senare konstaterades att även detta plan hade skjutits ned av sannolik tysk jakt
- Följdverkningarna av dessa nerskjutningar blev att ÖB anbefallde
- Den 15 maj 1944 att dagliga flyspaningen öster om Gotland tills vidare skulle inställas. - Den 23 maj kommer order om att flygspaningen närmare Bornholm eller tyskbehärskade baltiska kuster icke fick utföras närmare än 10 distansminuter

- Ovannämnda flygsäkerhetshöjande order följdes snart av andra S16-förbandet i Skåne måste utföra all spaning i rote.

Flygplanen som spanade utanför Svenskt territorium måste vara försedda med nationalitetsmärke (blågul kokard) även på vingarna ovansida. Men i händelse av krig skulle märkningen på ovansidan tas bort.

Gränserna för spaningsområdena förändrades något.

Att spaning efter anhopat tyskt transporttonnage, nu även skulle ske mot danska hamnar. M fl direktiv.

Den 9 juni 1944 kom alarmerande rapporter med ökande risker för Svensk del. ÖB anbefallde därför att spaningsflyget omedelbart skulle krigsorganiseras, spärrning av flygfält och utspridning av flygplanen (som redan förberetts) skulle ske osv. Detta innebar för F11:as del:

En fjärrspaningsdivision (1/F11) med 8 st S16 ?????????? I samband med detta skulle divisionens tidigare till Gotland detacherade och utökade Capronigrupp återgå till fastlandet. - Att F11:as beredskap för spaning från ostkusten får upphöra.

ÖB fastställer också under dagen: För 1/F11 ett plan i 1/2 timmes beredskap och för återstoden av respektive division 6 timmar.

I mitten av juni 1944 organiserade alltså F11 för neutralitetsvakten

En fjärrspaningsdivision (1/F11) baserade på krigsflygfält i Närke (Gräve) med 12 st S16.

En fjärrspaningsgrupp (1:a grp 2/F11) baserad på F7 depå (Såtenäs) med 6-8 st S16.

En fjärrspaningsgrupp (1:a grp 3/F11) baserad på krigsflygfält i Skåne med 6-8 st S16

Mot slutet av juli 1944 blir det alltmer klart att den omedelbara faran för Sveriges del hade minskat. Detta främst till följd av de stora motgångar som mötte Tyskland

Den 1 augusti upphäver ÖB sina krav på flygplanens ständiga, spridda och dolda uppställning på baserna.

Den 5 augusti beordrar ÖB viss ändring i grunderna för spaning i södra Östersjön.

3/F11 i Skåne måste också förena uppgiften att övervaka området Bornholm

Den 25 augusti sker beredskapslättnader, som för F11 innebar

En fjärrspaningsgrupp på vardera väst- syd- och ostkusten från gryningens början till 2 timmar före skymningens slut med ett spaningsplan ur vardera gruppen en halvtimmes beredskap och återstoden i 6 timmars beredskap.

Sveriges beredskap under vintern 1944-45 sänktes efterhand. Men till en början fortgick fjärrspaningen över sydvästra Östersjön, Kattegatt och Skagerack. Men en rad inskränkningar i den svenska flygspaningen anbefalldes därefter. Efter årsskiftet 1944/45 utges den 8 februari 1945 en högkvartersorder att

Den strategiska flygspaningen över sydöstra Östersjön skulle dragas in 9 februari.

Spaningsområdet runt Bornholm drogs också in 9 februari.

Fjärrspaningsgruppen (ur 3/F11) på sydkusten, först vid Rinkaby, sedan på Bulltofta, utgick ur beredskapen och återbaserades till Skavsta

Den 8 maj 1945 upphörde även beredskapen för fjärrspaningsgruppen baserad på Skavsta.

Därmed var i stort sett den av Sverige under beredskapsåren praktiskt taget oavbrutna fjärrspaningen utanför Svensk gräns avslutad.

Den förstärkta försvarsberedskapen upphörde den 30 juni 1945 och den 1 juli påbörjades åtgärderna för återgång till fredstjänstgöring på Skavsta.

Men den 5 september - 17 oktober 1945 beordrades en flyggrupp ur F11 till hjälp åt marinen med minflygspaning och sjöfartsskydd utanför landets västkust. För ändamålet användes specialinredda B3:or.

De många och långa spaningsflygningar, som F11 utförde längs gränserna och över de kringliggande vattnen, höll Sveriges högsta ledning underkunnig om lägets skiftningar. Den betydelsefulla insatsen främst i form av ständigt pågående och oftast höga beredskapen på spaningsförbanden, blev en av de faktorer som bevarade Sveriges fred.

Försvarsberedskapens erfarenheter är att man bygger icke ett för landets trygghet nödvändigt flygvapen i en handvändning - det kräver årtal av insatser på alla områden. Att minska och lägga ned förband är relativt enkelt, men att bygga upp igen visar sig av erfarenhet vara en helt annan sak - mera kostsam och mera tidskrävande.